

Perenyei Mónika

Orvos kurátorok

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Az MTA Pszichiátriai Művészeti Gyűjtemény¹ a 2007-ben felszámolt OPNI, közismert nevén a „Lipótmező”, 1868-as megnyitásokor a Budai m. kir. Országos Tébolyda és az 1884-ben, éppen a lipótmezei intézet túlterheltségének enyhítésére alapított Angyalföldi Magyar Királyi Elmebeteg Ápolda² kezeljtjeinek munkáitőrző képtárat, az intézményi dokumentáció (statisztikák, átépítési tervrajzok) és tárgyi kultúra (textilek, önsértő és bántalmazó eszközök, anatómiai modellek) töredékeit, az orvosok kutatásait láttató sajtógyűjtéseket, fényképes tablókat, valamint a bentlakó betegek és a személyzet életébe bepillantást engedő fotóalbumokat foglal magába. A két intézet története a páciensek és a pszichiáterek személyén, s nem utolsó sorban e muzeális gyűjtemény sorsán keresztül összefonódik. A pszichiátriai kezeltek képeinek gyűjtését az 1920-as években -- a pszichiáter és művészettörténész *Hans Prinzhorn* katalogizálta heidelbergi gyűjteménytől³ isnpirálva -- *Selig Árpád* lipótmezei másodorvos kezdte el, gyűjteményét angyalföldi kinevezésekor magával vitte, s ott igazgató főorvosként jelentősen gyarapította. Az angyalföldi elmeügyi múzeum 1931-es hivatalos megnyitását azonban már nem érte meg. A tárgy- és fotóanyaggal az elkövetkező években is bővülő gyűjtemény gondozását Selig utódja, Zsakó István folytatta, aki viszont 1936-os lipótmezei kinevezésekor helyezte át, vagyis vitte vissza a múltjában és befogadóképességében is nagyobb intézetbe.

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

A jelenleg tanulmányi raktárban elrendezett, grafikákat és festményeket felölelő képtár áttekintése során kiderülnek a lokális színezetét adó, Európa több pszichiátriai művészeti gyűjteményétől megkülönböztető sajátosságai. Az itt eltöltött idő alatt hol az ismerősség, hol az idegenség élménye kerít hatalmába. Egyes képek az akadémikus művészeti színtér produktumait azok grafikai átiratán keresztül idézik meg. Számos munka pedig a kulturális hagyomány-

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

ból adódó, így kézenfekvő festészeti zsánerek (portré, csendélet, tájkép, intérieur) követésével, a korjelző stiláris megoldásokkal, valamint az érzelmi állapotok megjelenítését segítő, öröklött vizuális toposzokkal, mintegy a *grand art* felé igyekvő formajegyekkel tűntet, miközben egy távoli, ismeretlen világ atmoszférájába is bevezet minket.

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

Perenyei Mónika, 1920-as évek

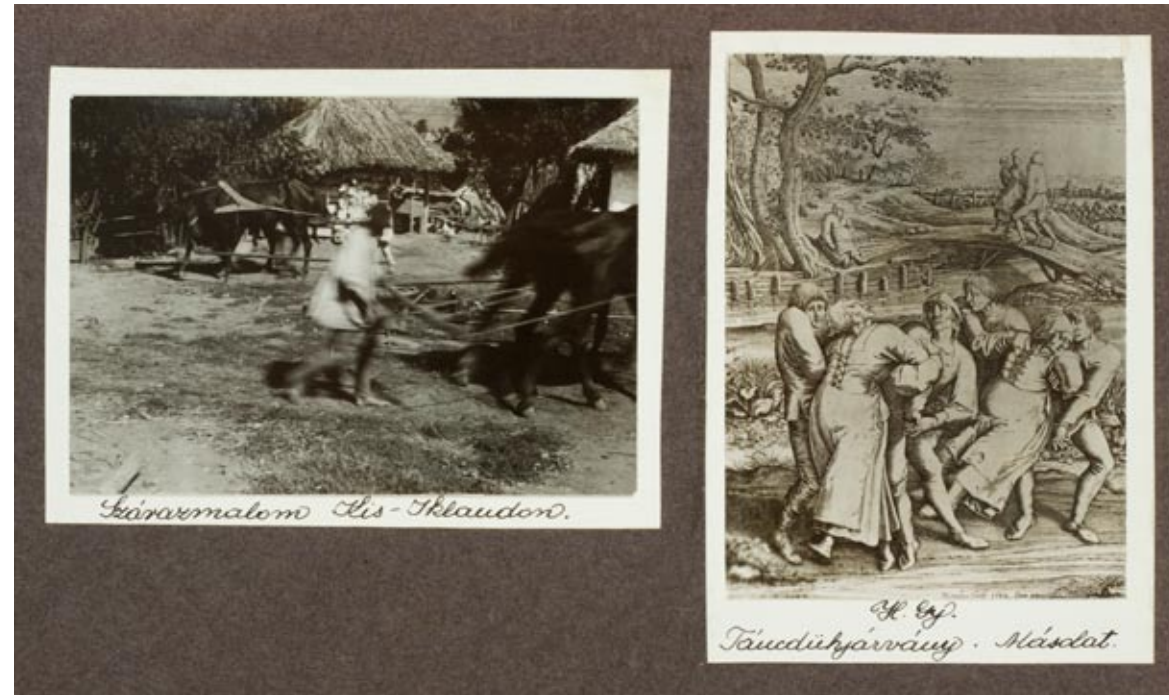
Perenyei Mónika, 1920-as évek

Az Angyalföldi Elme- és Ideggyógyintézet Múzeum albumának egy lapja I 1936 körül feltehetően Zsakó István által összeállítva MTA Pszichiátriai Művészeti Gyűjtemény

állításban látjuk a lipótmezei díszalumban. A pályájukról betegségük okán letért festők (Zórád Géza, Pál István, Nemes Lampérth József, Bártfai József), vagy az intézeti élet alatt a „nemes szórakozásokban”⁷ menedéket találó bentlakók egész ciklusokká bővülő, egyéni kézzegyű grafikai a gyűjteményt gyarapították (Haász György, Horváth György, Wywiál Sándor). A múzeum talán legismertebb, a „sárga ház” életét emblematikusan megjelenítő képeinek festője, László János művészeti és jogi tanulmányokat tudhatott maga mögött intézeti élete előtt. Festményei a pszichológusi és a művészettörténeti tekintet is felajzzák: fenevadaktól fenyegetett terei amennyire a félelmek kivételései, annyira a romantikus festészeti hagyomány életben tartói is. Az intézeti lét, illetve az intézeti kezelést indokló állapot már önmagában akadály lehetett a kinti világ lehetőségeinek megragadásában, amit az orvosi bizonyítvánnyal

járó stigmatizálódás tovább nehezített. Az alkotói karrier előtt álló, azt feladni kényszerülő intézeti betegek kezelés alatt készült munkái végül azonban múzeumba, a hivatalos művészeti szintér elmeogyógyintézeti leképeződésbe kerültek⁸. Ebből adódik a gyűjteménynek az a lokális, némileg provinciális sajátossága, amely a pszichiátriai múzeumok között is figyelemre méltóvá teszi: ritkaság, hogy az orvosi tárgykultúra emlékeivel vegyítve pszichiátriai gyűjtemény ilyen szép számban őriz festők által készített életképeket és beteg-portrékat. Pál István, az egy betegtársa 1929-ben festett portréján magát *Der Ungarische Van Gogh*ként szignáló festő jóvoltából számos angyalföldi kezellet és élethelyzetet „ismerünk”, Kertész Márton pedig magát Pál Istvánt örököltette meg. Pált 1930. júniusától Lipótmezőn kezelik, ahol „*Panaszolja, hogy állandóan össze van kapcsolva Angyalfölddel, mióta ott Szecsődy fő-*

Angyalföldi Elme- és Ideggyógyintézet Múzeum albumának egy oldala Horváth György Brueghel táncdüh-járványt ábrázoló festménye után MTA Pszichiátriai Művészeti Gyűjtemény

orvos portréját festette.” – olvashatjuk kórrajzán. A téveszmés tartalom túl azonban, a pszichiáterek és a kezelték közös világát közelebb hozó mozzanatok is felsejlenek. Valószínűsíthető, hogy Pál valóban megfestette kezelőorvosa portréját, még ha e képet nem is ismerjük. Nemes Lampérth-nak Selig ült modellt, a hajdanán a gyűjteményben lévő tusrajznak a háborúban nyoma veszett, fényképről ismerjük. E zárt világban úgy tűnik, nem csak a betegek voltak kitéve az orvosok figyelő és elemző tekintetének. A szerepek akár fel is cserélődhetnek. Pál kórrajzából kiderül, hogy analízó tekintete nem csupán önmagára irányult, figyelmét magára vonta a nővérek testbeszéde is, saját élettapasztalatából is táplálkozó következtetéseit pedig a kihallgatások során besztelenül tárta az orvosok elé. Nem egyszerűen az elmeorvos és a pszichiátriai kezelt egymásra utaltsága nyilvánul meg ebben az élethelyzetben.

Az orvos, mint humánus gyógyító figyel és segíti páciensét, ám mint a tudományt szolgáló kutató eltárgyasítva analizálja is, ugyanakkor az orvosának kiszolgáltatott beteg, miközben pszichés és szomatikus megnyilvánulásai-val anyagot szolgáltat orvosának, szintén fürkészi és elemziőt. Az analízó művészi tekintet „bevetésének” a portré rajzolás kitüntetett terepe, aminek időnként maguk az orvosok alá is vetették magukat.⁹ Hogy aztán e képek az analízis körforgásába kerülve, szintén a lélekelemzés eszközeivé is váljanak, segítve az „ember rejtély”¹⁰ feltárását.

Selig orvosi munkája, a *kúrálás* a gyűjteményre is kiterjedt. Nemcsak a betegek terápiáját és az intézeti környezetet alakította és felügyelte, de a képek válogatásában, inspirálásában is érvényesíthette esztétikai preferenciáit, sőt

⁷ Orvosok visszaemlékezéseikben „nemes szórakozásként” említik a festést, rajzolást, zenélést, a könyvtári olvasást. Az intézet falain belül a polgári életforma beállítása, a képességek szerinti elfoglaltság napirendbe illesztett művelése a terápia része volt, ami az intézeti élet szabályainak elfogadását is jelentette.

⁸ A jobbára önellátó, mint „város a városban” működő elmeogyógyintézeteknek volt a betegek foglalkoztatást segítő, munkájukat az intézet fenntartására is igénybe vevő ker-tészete, szabó, cipész, asztalos és könyvkötő műhelye, ez esetben múzeuma is.

⁹ Az ötvenes években Schwartz Károly a kórházi élet szűkölködő nyomorúságát, az orvos- és ápoló hiányban csak igazán „örültek házává” váló, nagyüzemi működésmódjában elszemélytelenedő intézeti életet karikatúrisztikus sorozatban ábrázolja, nem kímélve sem az orvosokat, sem az ápolókat, sem a kezeltet, köztük magát sem.

¹⁰ Zsakó István kifejezése *Az ember rejtély* című kéziratából. PMGy irattára

Horváth György: másolat Peter Paul Rubens Loyolai Szent Ignác csodatétele (meggyógyítja a megszállottakat és a betegeket) című festménye után I 1923 papír, ceruza, 44x34 cm I raktári jelzet: 89.320 MTA Pszichiátriai Művészeti Gyűjtemény

talán diszkréten cenzúrázott, vagy befolyásolt is, hiszen a zárt intézetek vizuális termésében megszokott erotikus képek visszafogottan, leginkább csak az akadémikus festmények lerajzolásán keresztül jelennek meg. Wywiál Sándor elmélyült foglalatosságot sejtető, apró mozdulatokból felépülő sajátos kézjeggyel vélhetően műlap mellékletek (*Magyar-Mannheimer Gusztáv: Zsuzsanna, Jean-Baptiste Regnault: Három grácia*) lerajzolásán keresztül kalandozott a női testen (1928). Mintha Selig, pszichiáter-kurátorként a polgári értékrendhez mért értékteremtést tartotta volna szem előtt: a kezelték arra érdemes munkáinak helyet biztosítson, az alkotásra bátorítsa őket, az intézményt pedig egy az esztétikai élmény megélésére alkalmas térrel bővítsse. Utódai, főleg Zsakó gondozása alatt azonban a múzeum egy olyan elmeorvosi módszer laboratóriumává is válik, amelyben a művészettörténeti tradíciónak, az alkotói gondolkodásmódnak, illetve a tehetséggel együtt járó „túlértékelések” megértésének¹¹, a formai megfelelésekből kibontakozó analógiák felismerésének és a fotografikus képalkotó technikák funkciójába állításának, vagyis a „vizuális nyelvnek”, mint eszköznek, és mint kutatási tárgynak jelentős szerepe van. Az a sejtélem formálódhat bennünk, hogy a tünetek vizuálisan megragadható manifesztálódását figyelemmel kísérő, analizáló orvosi tekintet és a normativitás struktúráinak rácsozatain hol gyümölcsözően felülemelkedő, esetenként azokat áthágó, a vizuális jelenségek letapogatásával a világhoz közelítő elemző művészi személet párhuzamba állítható, illetve egymást izgalomban tartó és megtermékenyítő látásmódok. A kórlapok az OPNI felszámolásával az egészségügyi ágazatban maradtak, nem kutathatóak, így a fotómásolatban megmaradt néhány kórrajzból csak óvatos következtetéseket vonhatunk le az intézeti fotóhasználat kérdésében. Ám szót érdemel, hogy e kevés dokumentum között is az egyetlen, egész alakos, a kezeltet meztelenül mutató fénykép egy festőművész kórlapján maradt fenn. Mintha a művészképzés

gyakorlatától sem idegen, az elemző, letapogató tekintetnek kitett meztelen test, a lemeztelenítés helyzete, elfogadhatóbb lett volna egy művész számára a kórházi környezetnek a gyógyítást és az eltárgyasító kutatást egyaránt szolgáló közegében.

Ezt a nehezen megnevezhető, inkább körülírható elmeorvosi módszert, amelyet mai fogalmaink alapján egy transzdiszciplináris kutatói szemléletként képzelhetünk el, a különféle funkcióval készített képek tablóba rendezése, a fotografikus reprodukciókon keresztüli egymás mellé rendelése, illetve az orvosoknak, konkrétan Zsakó Istvánnak a „bolondság történetébe” illeszthető képzőművészeti emlékek „felfedezése”, másolásukon keresztül pedig többlet-jelentéssel telített kiemelése szemlélteti. A művészettörténeti példák a gyógyíthatatlan kórok, az észlelés nyugtalanító rejtelseinek múltba nyúló kiterjesztésévé válnak, vagyis a betegségek félelmetes idegenségét oldó, a kíváncsiságot pedig a 'mindig is volt' élményével csillapító dokumentumokká. A művészeti kánon eme instrumentalizálódásának gyűjteményi példái *Albrecht Dürer (Trigonum animae)*, *Honoré Daumier (A fejfájás gúnyképe)* és *Moritz von Schwind (A fogoly álma)* Zsakó István által lerajzolt képei.

A gyűjteményt pszichiátriatörténeti vonatkozású festmények reprodukcióival is gazdagították. *Tony-Robert Fleury: Pinel a Salpêtrière-ben* című (1876) művének fotógraveur másolata az elmeorvosi gyakorlat francia hagyományának a szóban forgó két intézet életében megmutatkozó jelenlétére utal. Oláh Gusztáv, aki mind az angyalföldi, mind lipótmezei intézetet igazgatta, 1882-ben a *Salpêtrière-ben Jean Martin Charcot* mellett tanult. Az a mitikus francia hagyomány, melynek legendás, a diskurzusokban tovább élő képe a beteget láncoktól eloldó orvos *Philippe Pinel* és a kegyetlenségéről elhíresült, pa-

ralitikus forradalmi Konvent tag *George Couthon* találkozása¹², vagyis az intézeti élet förtelmének és a kinti szabadság megítélésének átértékelése, Oláh Gusztávnak a Tanácsköztársaság után, a politikai pszichopatak kapcsán írt soraiban is átérződik: „Mindenki megkótyagosodott a kommün idején, csak azőrültek maradtak józanok.”¹³

Zsakó István szemlélete pedig Charcot azon kutatói módszerét juttatja eszünkbe, melyben az emlékezetet, az összehasonlítást, s így az elemzést segítő „valóság-rögzítő”, bizonyító erejű fényképnek jelentős szerep jutott. Nem mellékes, hogy Charcot-nak a művészetek iránti fogékonysága és tehetsége is formálója volt orvosi módszerének, mely érzékenység Zsakó esetében is szembetűnő.

A gyűjtemény fényképtárának egy különös albuma is e pszichiáteri szemlélet felől értelmezhető, illetve ebbe a kontextusba helyezve közelebb vihet e gyakorlat megértéséhez. Az *Angyalföldi Elme – és Ideggyógyintézet Múzeum* című album egyes lapjain egymás mellé kerülnek a kezelt Pál István és Horváth György képeinek, dokumentum értékű, vagy pszichiátria-történeti vonatkozású műveinek fotói, a betegekről és a betegségek tüneteit manifesztáló testrészekről készített felvételek, az orvosokat munkájuk (pellagra kutatás) közben láttató, illetve az intézet néhány épületrészét, könyvtára telt polcait, valamint az utolsó négy oldalon magát a múzeum helyiségét, annak gazdag tárlóit bemutató fényképek. Mint már említettük, Zsakó Istvánt 1936-ban Lipótmezőre helyezték át. Az 1882-ben, Kolozsváron született, és iskoláit is ott végző Zsakó 1927-től főorvosként, 1930-tól intézetvezetőként dolgozott Angyalföldön. A gyűjteményben található orvostörténeti és a *lángész és elmebaj* témakörbe tartozó jegyzetei, a „vizuális nyelv” manipulatív erejére irányuló

¹¹ Zsakó István Az ember rejtély című írásában a „túlértékelés” visszatérő fogalom, mely mind az egyéni életút, mind a társadalmi folyamatok szintjén jellemzi döntéseinket

¹² Michel Foucault: A bolondság története, Atlantisz, 2004. pp656-662

¹³ A Nép. 1922. október 3. Oláh Gusztáv fond, Semmelweis Orvostörténeti Múzeum Levéltára

kutatásai (képes hirdetés gyűjtemény), valamint a halála után a múzeumba került rajzfüzete alapján olyan pszichiáternek képzelhetjük, aki különös figyelmet szentelt az orvosi munka dokumentálásának, a vizualitáson keresztüli megértésnek és befolyásolásnak, valamint saját szemlélete formálásában az előképek és a dialógus lehetőségét ígérő partnerek megtalálásának. A rajzfüzete lapjain feltűnnek Charcot teátrális előadásainak a hisztéria egy-egy jellegzetes pózába ránduló szereplői, neuropatológiai és anatómiai részletek, a látáson keresztüli percepciót szemléltető optikai ábrák (vakfolt), a művészi tehetség öröklését szemléltető grafikon (Bach családfája), pszichiátriatorténeti dokumentumként is jelentős művészeti alkotások rajzmásolatai (Van Gogh arles-i kórházról készített festménye, Zichy Mihály Arany János Ünneprontók című balladájához készített illusztrációja), a füzet utolsó oldalán pedig a szürrealista André Bretonra is hatást gyakorló, Charcot kedvenc tanítványaként induló neurológus *Joseph Babinski* (1857-1932) és a kiugró tehetségű alkotók pszichopatológiájának is figyelmet szentelő Paul Julius Möbius (1853-1907) portréja. E rajzfüzet és a szóban forgó Muzeum album tablói közötti tematikus, logikai és, asszociációs megfelelések felbátorítanak arra, hogy a Muzeum-albumot Zsakó munkájaként lássuk, amit megerősít az 1936-os lipótmezei kinevezésének életrajzi ténye is. Ekkor ugyanis, mint említettük, Zsakó a gyűjteményt is magával vitte Lipótmezőre. Logikusnak tűnik, hogy -- a második világháború után visszavonult, az önmegfigyelést és az (ön)dokumentálást utolsó leheletéig gyakorló orvos¹⁴ -- a múzeum áthelyezése előtt összeállított egy az addigi helyszínt és elrendezést dokumentáló, valamint a múzeum feladat- és gyűjtőkörét, s ezen keresztül egy elmeorvosi módszert is szemléltető albumot.

Zsakónak e forrásokból kitapintható látásmódja, -- amely nem függetleníthető tápláló közegétől, az intézeti élettől -- egy olyan, a diszciplináris- és az országhatárokon átívelő, a vizuális memória asszociációs lehetőségeit és a művészeti emlékezet tradícióját kamatoztató diszkurzív módszer sejtet, mely érdeklődéssel fordult nemcsak az orvoskollégák tapasztalatai felé, de nyitottsággal figyelte és helyezte saját munkája mellé az intézeti lakók produktumait, vagy fordítva, saját képeit a kezelték munkái közé. Már csak az angyalföldi Muzeum-albumőrzi, reprodukció formájában annak a Horváth Györgynek egy táncdüh-járványt ábrázoló rajzát (az idősebb Peter Brueghel festménye alapján készült Henricus Hondius metszet másolata), akinek négy, pszichiátria-történeti vonatkozású munkája, konkrét műtárgyak pontosságukban kiemelkedő grafikai másolata jelenleg is megtekinthető a gyűjteményben. Elveszett Brueghel (Hondius) másolatának jelentőségét emeli, (vagy talán némileg pótolja?), hogy képi forrásának egy kevésbé részletező másolata Zsakó említett rajzfüzetében is feltűnik. Az intézet lakóinak, az orvosnak és a kezeltnek világa, érdeklődésük és a mélységeket megjáró élményviláguk e különféle másolatok és reprodukciók formájában cirkuláló képi ábrázoláson biztosan találkozott.

Dr. Zsakó István rajzfüzetének egy lapja Brueghel táncdüh-járványt ábrázoló festménye után MTA Pszichiátriai Művészeti Gyűjtemény

^[14] Zsakó István életéről írt levélben olvashatjuk: „1965. december 9-én még felolvasást tartott az Orvostörténeti Könyvtárban, másnap még átvette említett bibliographiai munkája négy leírt példányát, mit egyes intézményeknek akart juttatni. December 28-án kórházba kerültétől halálát két nappal megelőzően (II.4.) is még pontos feljegyzéseket készített betegsége lefolyásáról (orvosságok, kezelések, stb.) s még a látogatóit is névszerint feljegyezte. Panaszolta, hogy terveiből sok mindent nem tudott megvalósítani. Február 6-án délben halt meg.” Idézet Dr. Váry Istvánné levele. Pszichiátriai Művészeti Gyűjtemény irattára. t